

Altaar voor een onbekende God

Het megalomane denken van de Rotterdamse nietzscheaan Abraham van Stolk Czn. (1874-1951)

Ruben Buys

Eine eigentümliche Empfindung, als erster seit Jahrtausenden in Menschengestalt sich wieder Gott zu wissen, in einer Welt, die nur noch Gleiche kennt!

In Anbetracht des für mich so wenig beneidenswerten Zeitalters, in das diese unzeitgemäße Zeitbegebenheit gefallen ist, will ich für meine Zeitgenossen denn auch nur als Narr gelten.

Von den späteren Geschichtsschreibern aber soll ich Gott genannt werden und nicht nur ein 'namenloser' Gott!

Ich adoptiere darum für später den Namen: 'Der Gott in der Narrenjacke'.

Es wendet sich zu euch, ihr Menschen, dieser Gott!¹

Het mag als ironie van de geschiedenis gelden dat de man die deze woorden in 1929 met extatische zelfverzekerdheid publiceerde, nu volledig in de vergetelheid is geraakt. Zijn publicaties zijn slechts met moeite te vinden en ook voor het verkrijgen van enig beeld op zijn leven moet men over flink wat wilskracht beschikken.²

Abraham van Stolk Czn. werd geboren in 1874 te Rotterdam en stierf daar ook, bijna tachtig jaar later (1951). Als telg van de bekende Van Stolk-dynastie was hij actief in de meelfabricage; een branche die hij zelfs een innovatie schonk door als eerste de zogenaamde vlakmaalterij via walsen in plaats van via molenstenen te bewerkstelligen. Maar Van Stolks hart lag elders: niet gestoord door een gebrek aan (wetenschappelijke) opleiding verdiepte hij zich in tal van onderwerpen, waarvan wijsbegeerte en (natuur)wetenschap wel de overkoepelende thema's zijn. Vanuit zijn woonhuis aan de Hoflaan in het statige Rotterdamse Kralingen deed Van Stolk zijn gedachten uitgaan via een aantal boeken, boekjes en pamfletten die tussen 1918 en 1950 het licht zagen.³

¹ *Einführung in das Götterreich der Lust*, Hattenheim im Rheingau 1929, p. 13. (Gepubliceerd onder de pseudoniem 'eine Narre aus der Stadt des Erasmus' bij Verlag Psychokratie, 238 pp.)

² Mijn dank gaat uit naar mw. E. van Stolk, beheerder van het Van Stolk-archief en kleindochter van Abraham Czn. Dit familie-archief bevat ook nog een aanzienlijke hoeveelheid correspondentie met politici, wetenschappers en geestelijken in binnen- en buitenland.

³ Verdere werken van Stolk zijn:

1918 – *Open brief aan Mevrouw H. Roland Holst*, anoniem gepubliceerd, 37 pp.

1922 – *Eine Offenbarung über das Leben*, onder pseudoniem 'eine Narre aus der Stadt des Erasmus', München: J. Michael Müller, 73 pp.

1924 – *Botschaft für das ganze Weltproletariat*, onder pseudoniem 'eine Narre aus der Stadt des Erasmus', München: J. Michael Müller, 46 pp.

1929 – *Einführung in das Götterreich der Lust*, , Hattenheim im Rheingau.

1938 – *Jongens of meisjes naar verkiezing?*, onder pseudoniem 'Een nar uit de stad van Erasmus', [Amsterdam]: W.L. Salms & Co., 72 pp.

1940 – *Open brief aan de Nederlandsche Academie van Wetenschappen*, onder pseudoniem 'Een nar uit de stad van Erasmus', [Amsterdam]: W.L. Salms & Co., 72 pp.

Publicatie vond stevast plaats onder pseudoniem; zijn geboortestad en een woord uit Nietzsches *Also sprach Zarathustra* indachtig noemde hij zich ‘Een nar uit de stad van Erasmus’.⁴ Omdat hij tot 1938 meest in het Duits publiceerde (ja, voor sommig werk moet men zich zelfs door kordaat fractuurschrift heenworstelen) voerde hij in die periode meestal de naam ‘Ein Narr aus der Stadt des Erasmus’. De reden voor deze pseudonimiteit is onduidelijk. Gezien de explosiviteit van een aantal van zijn ideeën is het mogelijk dat Van Stolk zo zijn zakelijke belangen probeerde te beschermen. Het Van Stolk-archief (zie noot 2) is eerder van mening dat valse bescheidenheid hem tot de keus inspireerde. Maar er is ook een inhoudelijke reden denkbaar: gezien bovenstaand motto zou Van Stolk zich wèrkelijk genoodzaakt hebben kunnen zien zich te hullen in een *Narrenjacke* tot op het moment dat de mensheid klaar is voor zijn boodschap. Met de constatering dat Van Stolk onderhand in de vergetelheid is geraakt is het hoofddoel van dit artikel al gegeven. Het overgrote deel van deze bijdrage zal aan een ontsluiting van zijn werk gewijd worden. Eén van Van Stolks belangrijkste missies was, zoals we zullen zien, het creëren van een coherent fundament voor de wetenschappen. Dit betekent dat Van Stolks denken uitlopers kent naar diverse disciplines. Bij de bespreking van zijn werk zal daarom ingegaan worden op de nieuwe aanzetten die hij geeft voor de kosmologie en de biologie, voor de mens, diens cultuur en geschiedenis en tenslotte voor de inrichting van politiek en maatschappij. Hoewel niet alles van direct filosofisch belang is heb ik ervoor gekozen naar een zo volledig mogelijke bespreking te streven; dit brengt onder andere met zich mee dat vrij diep wordt ingegaan op de meer natuurkundige en biologische kanten van Van Stolks denken.

Voor een karakterisering van Van Stolks ideeën ga ik in hoofdzaak uit van een drietal publicaties. Allereerst het in 1922 verschenen *Eine Offenbarung über das Leben*. Ten tweede *Einführung in das Götterreich der Lust* uit 1929. Tenslotte *Het Zakboekje voor geleerde mensen*, uitgebracht in 1950, een jaar voor zijn dood. Qua inhoud overlappen deze drie geschriften elkaar goeddeels. Toch is er wel een verschil op te merken tussen *Het Zakboekje* enerzijds en de twee andere werken anderzijds. Hierop zal in een aparte paragraaf worden ingegaan. Het artikel zal eindigen met een korte beschouwing van Van Stolks relevantie voor wetenschappelijk onderzoek.

1. Van Stolks missie

In *Einführung* ontvouwt Van Stolk in kort bestek zijn missie. Hij ziet het als zijn opgave om de lust als enige doel in het leven te verkondigen.⁵ De zin tot genot kenmerkt alle leven en zou ook voor de mens als leidraad moeten dienen. Het is echter maar de vraag of de huidige mensheid wel klaar is voor deze boodschap; deze visie op het leven betekent

1947 – *Over Rhythmen en nog wat*, onder pseudoniem ‘Een nar uit de stad van Erasmus’, [Amsterdam]: W.L. Salms & Co., 160 pp. (Volgens de voorkant voor een ‘reklameprijs’ van ‘slechts één papieren gulden’ te verkrijgen).

1950 – *Het Zakboekje voor geleerde mensen*, onder pseudoniem ‘Een nar uit de stad van Erasmus’, Baarn: De Boekerij [in feite een herziene en uitgebreide uitgave van *Over Rhythmen en nog wat*], 199 pp.

⁴ „Diess Heute ist des Pöbels: wer w e i s s da noch, was gross, was klein ist! Wer suchte da mit Glück nach Grösse! Ein Narr allein: den Narren glückt’s”, Nietzsche, *Also sprach Zarathustra*, (ed. Colli – Montinari, München 1999, p. 320). Vgl. *Eine Offenbarung über das Leben*, München 1922, p. 9.

⁵ *Einführung*, vanaf p. 15.

immers een radicale breuk met de traditionele moraal. Sterker nog: het vereist de rijpe positie van het *jenseits von Gut und Böse*.⁶ Weliswaar laat juist het begin van de twintigste eeuw een omslag zien – de autoriteit van kerk en staat verliest immers terrein en mensen streven steeds meer naar aards welzijn en geluk – maar Van Stolk ziet dit ‘lustige leven’ in praktijk steevast omslaan in botte oppervlakkigheid. De oorzaak: het eeuwenlange maatschappelijke bederf door het verdwijnen van het onderscheid tussen heersers en onderworpenen. De heersers zijn zwak geworden, de onderworpenen daarentegen sterker. Allen belijden met de mond de leer van het medelijden, maar het hart blijft een even egoïstische moordkuil als in de meest archaische tijden. Het probleem is dat door de gelijkheidsmoraal de meest waardevolle individuen gehinderd worden in hun ontwikkeling, terwijl de minderen met succes de beste levensvoorwaarden voor zich opeisen. Een dergelijke moraal voert noodzakelijk tot een situatie waarin domheid en eigenbelang de scepter zwaaien, aldus Van Stolk. Zo is de mensheid in een *moralische Chaos*⁷ beland; een *Kult der Minderwertigkeit*⁸ waarin de ware kunst van het leven tot onmogelijkheid is geworden.

Maar er gloort hoopgevend licht aan de horizon. De christelijke God, die de fakkel van antieke godenwerelden overnam, is na lange eeuwen verzwakt: de tijd is rijp voor jonge, krachtiger goden die met een hernieuwd bewustzijn hun godenplichten willen dragen. De grote massa zal, middelmatig als zij is, deze boodschap niet licht begrijpen. Daarom zijn er leiders nodig die het onbekende zelfverzekerd tegemoet durven te treden en in staat zijn de lustdriften van elk levend wezen in goede banen te dwingen. In dit proces eigent Van Stolk zichzelf de rol van voortrekker en wegbereider toe; gehuld in zijn *Narrenjackete* acht hij zich de aangewezen persoon om een nieuwe wereldorde te prediken.

Een speciale verhouding heeft Van Stolk in dit opzicht tot de wetenschap. Hij verwijt haar slaafsheid (ze is *weiblich*)⁹, daar waar zij de maatschappij over de drempel van een nieuwe era zou moeten leiden. De enorme vooruitgang in kennis die zij vanaf de negentiende eeuw genereerde heeft niet geleid tot de beloofde duidelijkheid omtrent de kosmos en al evenmin tot verhoging van het ‘waarlijke levensgenot’. Integendeel, de mensheid wordt des te heftiger geconfronteerd met het grote raadsel van de wereld.¹⁰ Het is daarom de hoogste tijd om de basis waarop de wetenschappen opereren te beproeven en te herformuleren; slechts vanuit een goed fundament kan men immers komen tot verklaring van de kosmos en het leven daarin.

Voor Van Stolk betekent dit allereerst de formulering van een metafysische theorie over het ontstaan van het universum.

2. LOGOS en KOLOS; een cyclische kosmologie

Das Leben des Kosmos. Es ist der ewige Götterkampf, der niemals zu Ende gekämpfte Kampf zwischen Sein und Nichtsein, deren Streitscharen = Energie

⁶ *Einführung*, p. 16.

⁷ *Einführung*, p. 19.

⁸ *Einführung*, p. 23.

⁹ *Einführung*, p. 21.

¹⁰ *Offenbarung*, p. 7.

und Denken, einander in den Sonnensystemen entgegeneilen, den Kampf dort suchend aus der ihnen eigenen 'Lust' zum Kampfe.¹¹

Van Stolk vat de kosmos op als de eeuwige, onveranderlijke aaneenschakeling van Zijn en Niet-zijn.¹² Het Zijn: de (elastische) materie en al haar eigenschappen. De werkende kracht van het Zijn – aantrekkingskracht of *Energie* – wortelt in het middelpunt van het zijnde. Dit energieproducerende Zijn noemt Van Stolk *KOLOS*. De oneindige leegte die het Zijn omsluit is het Niet-zijn met als eigenschap *Denken*. Van Stolk identificeert dit denkende Niet-zijn als *LOGOS* en vat het op als een negatief en ondefinieerbaar begrip. In bepaalde delen van zijn werk, waar Van Stolk duidelijk aansluiting zoekt met de stijl van de antieke mythologie, duidt hij Kolos en Logos vol ontzag aan als respectievelijk *Weltenmutter* en *Allgeist*.¹³ Tussen de twee principes bestaat een fundamentele tegenstelling; de kosmos is een oneindige arena waarin de eeuwige strijd tussen Logos en Kolos de eerste wet is.

Vanuit dit uitgangspunt formuleert Van Stolk vervolgens zeer aanschouwelijk een concrete kosmologie. In het oerzijnde, geplaatst in het midden van de oneindige kosmos, bestaat een zeer hoge druk, die alle lege ruimte (Logos) onmogelijk maakt. Dit oerzijnde wordt van alle kanten omringd door Niet-zijn. Er is niet bijzonder veel fantasie voor nodig om te voorspellen dat de spannendste dingen plaatsvinden op het grensgebied tussen deze twee elkaar weerstrevende principes. De Logos probeert het Zijn steeds in haar macht te krijgen en regelmatig slaagt ze erin stukken pure materie uit het oerzijnde los te slaan en met Niet-zijn te doordrenken. Niet in staat om meteen weer in de oermaterie terug te storten, streven de losgeslagen delen naar hereniging met andere rondzwevende materie en zo ontstaan er op de grens tussen Zijn en Niet-zijn concentraties vaste materie, gehuld in enorme gasmassa's. Via deze grensconstellaties is de Logos in staat het Zijn te beïnvloeden.

Dergelijke constellaties ontwikkelen zich tot zogenaamde *Sonnensysteme*, bestaande uit een hoofdkern (*Sonne*) en kleinere kernen (*Nebensonnen*). Zo'n systeem kan gezien worden als een tijdelijke balans tussen de twee oerprincipes.¹⁴ Uiteindelijk gaan zon en nevenzonnen weer in elkaar op en het resultaat van dit ineenvallen is te solide om nog door de Logos overvallen en uiteengescheurd te worden. Het zonnesysteem valt dan, moegestreden, terug in de oermaterie. Zulke cycli van ontstaan en vergaan van zonnesystemen kunnen miljoenen jaren in beslag nemen.

De oermaterie, in het centrum van het heelal, bestaat uit scheikundig zuivere elementen. De diepste kern van dit oerzijnde wordt gevormd door atomen die zó'n grote aantrekkingskracht uitoefenen dat daardoor al het zijnde bij elkaar gehouden wordt. Rond deze zogenaamde 'kernatomen' liggen de overige atomen kegelgewijs naar soort gegroepeerd (de 'kegelatomen'). Zo zijn in de oermaterie alle zuivere elementen vertegenwoordigd en komen andere verbindingen niet voor.

Binnen de zonnesystemen zijn daarentegen wèl de nodige voorwaarden aanwezig voor de vorming van allerlei chemische verbindingen, hoewel ook daar een sterke voorkeur blijft voor atoomgroepen van gelijke elementen, omdat een verband van uniforme atomen de

¹¹ *Offenbarung*, p. 17 (vgl. p. 72).

¹² *Offenbarung*, p. 9.

¹³ Zie bijv. *Einführung*, p. 78.

¹⁴ Ook ons eigen zonnestelsel is een uiteindelijk gevolg van dit proces.

meeste weerstand aan Logos biedt. Maar bij voldoende doordrenking met Logos worden atoomgroepen gedwongen verder uiteen te vallen. Ze worden dan vloeibaar en tenslotte is elk individueel atoom volledig omringd door Logos – de gasvorm. Om Logos het hoofd te bieden proberen de atomen dan alternatieve verbanden aan te gaan en zo ontstaan configuraties van *verschillende* elementen: moleculen, verbindingen waar een situatie van tijdelijk evenwicht is bereikt. Op de grens van oermaterie en Niet-zijn is dus sprake van een breed palet aan vermengingen van materie en Logos.¹⁵ In feite is de kosmos op dit microniveau aan dezelfde strijd onderhevig als op macroniveau. In beide gevallen ontstaan er plaatselijke evenwichten tussen Logos en Kolos, die na verloop van tijd weer uiteenvallen. Moleculen zijn dan ook op te vatten als micro-zonnesystemen.

3. Biologie; *Doppelleben*

In de kosmos wordt een speciale plaats ingenomen door het ‘organische leven’.¹⁶ Bij de bespreking hiervan gaat Van Stolk uit van de kernatomen. Als *deze* atomen door de Logos uit de oermassa worden losgeslagen moeten ook zij een nieuwe manier vinden om zich te verweren tegen het Niet-zijn. Zij doen dit door de situatie in de oermassa zoveel mogelijk na te bootsen; ze verzamelen dus kegelatomen rond zich. Een kernatoom dat hierin slaagt heeft daarmee een molecuul gecreëerd dat tijdelijk volledig vrij is van Logos. Deze bijzondere moleculen, door Van Stolk *Panspermen*¹⁷ genoemd, herbergen de mogelijkheid om organisch leven te verwekken zodra zij op een geschikt hemellichaam terechtkomen.

Nu is onze aarde zo’n geschikt hemellichaam. Door de zon beschermd tegen de volle kracht van het Niet-zijn kunnen op de aarde zeer complexe anorganische verbanden ontstaan, zoals eiwitten en stoffen met een celstructuur. Uitgebreid beschrijft Van Stolk hoe de Panspermen zich in dergelijke cellen kunnen nestelen die daardoor dermate groeien dat er celdeling plaatsvindt; het eenvoudige organische leven is een feit. Ook op celniveau strijden Kolos en Logos natuurlijk om de hegemonie en als uiteindelijk één van beide principes overwint komt de celdeling tot stilstand; er is dan sprake van een cel met een ‘kolistische’ of ‘logistische’ resultante. Vanwege deze intrinsieke dubbelheid noemt Van Stolk alle organisch leven ook wel *Doppelleben*,¹⁸ waarin hij vier hoofdsoorten onderscheidt: eencelligen, planten, dieren en de mens. Vooral in *Einführung* getroost Van Stolk zich veel moeite om het hele spectrum van het organische leven te verklaren vanuit de eeuwige strijd tussen stof en denken.¹⁹

In sommige complexere levensvormen ontstaat de mogelijkheid van denken. Voor Van Stolk is dit reeds bij de hogere diersoorten het geval. In hun hersenen zijn twee gedachtensferen tot ontwikkeling gekomen: enerzijds het bewuste (het verstand) en anderzijds het onbewuste (de rede).²⁰ Deze sferen zijn schatplichtig aan respectievelijk

¹⁵ Uit deze voorstelling van zaken kan Van Stolk nu fysische grootheden als soortelijk gewicht en de vibratie-graad (verantwoordelijk voor bijvoorbeeld warmte en licht) deduceren.

¹⁶ Dit is geen dubbelzegging, want Van Stolk beschouwt ook het *anorganische* als ‘levend’. Zie bijv. *Het Zakboekje*, p. 76.

¹⁷ *Offenbarung*, p. 56.

¹⁸ *Offenbarung*, p. 55, *Einführung*, p. 57.

¹⁹ Zie hiervoor de vierde tot en met de zevende *Vorrede* aldaar.

²⁰ *Einführung*, p. 52.

Zijn en Niet-zijn. Maar naast de hersenen spelen ook de geslachtsdelen een grote rol. Hier is eveneens sprake van een logistische en kolistische sfeer, waarbij de meest ontwikkelde sfeer de geslachtsresultante bepaalt. Bij dieren en de meeste mensen is er sprake van hersenen en geslacht met een gelijke resultante: òf kolistisch òf logistisch. In het eerste geval spreken we van *Männchen*, in het tweede geval van *Weibchen*.²¹ Dit staat respectievelijk voor het actieve, naar overgave strevende geslacht (*Männchen*) en het passieve, ik-zeggende geslacht dat een partner kiest door wie zij verzorgd wenst te worden (*Weibchen*).

4. Antropologie; dubbelzieligheid

Dadurch wird der Kampfplatz von Energie und Denken – Mensch genannt – allmählich von einer vollkommen göttlichen Schönheit werden, wenn der Mensch einmal sein eignes Wesen begreifen wird.²²

Het denken bij dieren is vluchtig en ziet slechts op de werkelijkheid die het organisme direct omringt. De gedachtenreeksen van dieren worden, anders gezegd, onmiddellijk omgezet in arbeid. Het bijzondere van het menselijk organisme is dat zij niet alleen tot denken in staat is, maar die gedachten bovendien kan vasthouden. De mens heeft namelijk naast (onbewuste) rede en (bewust) verstand ook twee corresponderende herinneringssferen of *Seelen*.²³ De ziel die de gedachtenreeksen van de rede ‘bewaart’ is de *Weisheitssphäre* (ook ‘ik’ of ‘geest’ genoemd) en is tot scheppen in staat. De andere ziel, verantwoordelijk voor het vastleggen van verstandelijke gedachten, is de *Wissenssphäre* (het ‘niet-ik’ of het ‘gemoed’) en is geneigd tot overgave. Door deze twee zielen staat de mens op een ander plan dan het dier; pas in de unieke constellatie van de menselijke geest komen *Allgeist* en *Weltenmutter* tot hun hoogste incarnatie. Wat dit nu precies zegt over de onderlinge verhouding van mens en dier wordt niet helemaal duidelijk. Op sommige plaatsen roemt Van Stolk de mens als een *Seelengemeinschaft auf einem Tiere*,²⁴ elders benadrukt hij weer dat de mens überhaupt geen dier is.²⁵ Hoe het ook zij, voor de mens is het van grote invloed welke herinneringssfeer het meest ontwikkeld is; of er sprake is van een logistische of een kolistische hersenresultante. Enerzijds ‘wijzen’ met de neiging tot heersen en onderwerpen; anderzijds ‘weters’ die zich eerder overgeven aan iets buiten zichzelf, gedreven als zij zijn door Kolos. Diegenen zònder duidelijke resultante zijn de *charakterlosen*.²⁶ Van Stolk is onvermoeibaar in zijn strijd de wijsheid tegen het weten te verdedigen. Het weten kent zijn ultieme vorm in de wetenschap; het bastion van denken dat voor velen geldt als het hoogst haalbare voor de mensheid. De wijsheid daarentegen heeft in de volksmond een negatieve bijklank; zij zou grillig zijn en bovendien slechts op intuïties

²¹ Curieus is een kleine vergissing in *Offenbarung*, waar Van Stolk deze stand van zaken precies andersom interpreteert. Zie *Offenbarung*, p. 68.

²² *Offenbarung*, p. 62.

²³ *Einführung*, p. 52.

²⁴ *Einführung*, p. 147.

²⁵ *Einführung*, p. 128.

²⁶ *Offenbarung*, p. 67; *Einführung*, p. 55. In *Offenbarung* duidt Van Stolk de ‘wijzen’ ook wel aan als degenen met een ‘filosofisch karakter’.

bouwen. Van Stolk draait dit om. Als product van het Niet-zijn is de wijsheid principieel onbegrensd, scheppend en daarmee de hoogste vorm van menselijk kunnen – zij is zelfs het *Superlativ des Kosmos*.²⁷ Het weten daarentegen is in essentie volgzaam en heeft dus een secundair karakter – het weten veronderstelt de wijsheid. Nu wordt duidelijk dat de wetenschappelijke mens zijn fundament en grondslag van de wijze moet ontvangen. Dit hebben, aldus Van Stolk, de Ouden altijd ingezien maar wordt tegenwoordig overschreeuwd door de *kecke Doktorhut der Universitäten*²⁸ – de arrogante academicus van tegenwoordig kent zijn grenzen dus niet. Precies hier ligt ook de legitimatie voor Van Stolk zelf, die zich immers als wijze afficheert, om de wetenschap van een nieuwe basis te voorzien – ‘das endliche Wissen gegründet auf unendlicher Weisheit’.²⁹ In *Offenbarung* en *Einführung* ontwikkelt Van Stolk ook een nogal moeizame theorie omtrent de voortplanting, waarbij het gaat om de dubbele onderlinge werking van tegengestelde geslachts- en hersenresultanten bij de versmelting van ei- en zaadcel. We zagen dat bij dieren en de meeste mensen geslachts- en hersenresultante gelijkgeaard zijn: kolistisch of logistisch. Bij een klein gedeelte van de mensheid (het ‘schönst gewachsenen Teil der höher entwickelten Völker’) zijn hersen- en geslachtsresultanten elkaar echter tegengesteld.³⁰ Er treedt dan een zeer vruchtbare combinatie van eigenschappen op. Het mannelijke staat nu voor datgene dat qua geslacht kolistisch resulteert, maar vanwege de logistische zielresultante passief en heersend is. Deze ‘hogere’ man kiest zijn partner om daarvan zorg te eisen. De ‘hogere’ vrouw is geslachtsmatig logistisch, maar qua hersenen juist kolistisch en als zodanig het actief-zorgende, naar overgave strevende ‘niet-ik’. Als hieronder gesproken wordt over Van Stolks ideeën over de hogere liefde en ‘juiste paring’ zal hierop teruggekomen worden. Zoals in de vorige paragraaf aangeduid, wordt het geslacht van het embryo duidelijk tijdens de eerste periode van celdeling na de versmelting van menselijke ei- en zaadcel. Als in een later stadium de ‘hersenklieren’ (de rudimentaire hersenen) zich verder gaan ontwikkelen worden de geslachtsklieren door de hersenen onderworpen; de laatsten gaan het leven van het embryo beheersen. Langzaam ontstaan er in de hersenen *Bilden von Gedanken*, te begrijpen als cellen die aan de hersencellen ‘ontspruiten’.³¹ In het gehele wakende leven van de mens zullen de hersenen vanaf nu beheerst worden door gedachtenreeksen, beïnvloed door zintuiglijke indrukken. Van Stolk vergelijkt dit vrij letterlijk een bepaalde eigenschap van planten: ‘Wach sein heißt ... der Zustand der Gehirne, in dem sie blühen’.³² Het kolistisch deel van de hersenen brengt de lichaamsfuncties voort en streeft naar vereenvoudiging van het organisme. Anderzijds wil het logistische deel complexe molecuulstructuren produceren in zijn streven het organisme steeds meer met Niet-zijn te doordrenken, ons wezen steeds ‘etherischer’ te maken.

De mens is dus ook al het toneel van strijd. De logistische wens om de mens etherisch te maken strijdt met de kolistisch-functionele neiging tot vereenvoudiging. In deze

²⁷ *Offenbarung*, p. 23; *Einführung*, p. 54 en 79.

²⁸ *Einführung*, p. 157.

²⁹ *Offenbarung*, p. 23.

³⁰ Bij dit gedeelte van de mensen is er – tijdens de eerste celdelingen van de bevruchte eicel – sprake van zg. *kreuzweise Lagerung*, waarbij de evenredig resulterende cellen niet naast elkaar, maar gekruist komen te liggen. Zie voor een uitgebreidere bespreking *Einführung*, p. 139.

³¹ *Offenbarung*, p. 64-65.

³² *Einführung*, p. 136.

levenslange strijd in de mens overwint uiteindelijk KOLOS: de molecuulvereenvoudiging ‘verkalkt’ het lichaam en de mens sterft. Van Stolk merkt dan op dat ‘der Tod des Organismus ein Triumph der Energie’³³ en dus van het Zijn is.

5. De geschiedenis van het menselijk ras; degeneratie

Zeugend warfen sie die Würfel, ihnen selbst und ihrer Nachkommenschaft zum Fluch.³⁴

Ook waar het de geschiedenis van de menselijke soort betreft, rekent Van Stolk af met de wetenschap van zijn tijd. De verdeling, bijvoorbeeld, van de ‘oorspronkelijke Europeanen’ in vier hoofdrassen (een *nordisch*, *westisch*, *dinarisch* en *ostisch* ras) is bedenkelijk.³⁵ Daarmee zijn volgens Van Stolk slechts de meest dominante ‘bastaardrassen’ aangeduid, flauwe schaduwen van de echte *Urmensch*. Kennelijk is de mens volgens Van Stolk dus gebastardeerd. De geschiedenis van die bastaardering verdeelt hij in een aantal fasen. Aan het begin van deze ontwikkeling staan twee mensachtige rassen, beiden zuiver en van dezelfde voorvaders: een blanke *Urmensch* en een zwarte *Uraffe*.³⁶ De oermens ontstond in de noordelijke, koudere klimaatzones, terwijl de oeraap in warmere zones tot ontwikkeling kwam. De zwarte oeraap staat aan het begin van een aantal zuivere onderrassen. De oermens ontwikkelde er maar één. Het unieke van de oermens was gelegen in een bijzondere deling van de bevruchte eicel, die het ontstaan van een duale herinneringssfeer mogelijk maakt, zoals in de voorgaande paragraaf behandeld is. Hiermee ontstond de ook al genoemde mogelijkheid van kruisgewijze ligging van hersen- en geslachtsellen en dat vormde de basis voor de ‘hogere mens’ (*Edelmensch*). De verschillen tussen oermens en oeraap waren echter te gering om onderlinge kruising onmogelijk te maken; in de gebieden waar de territoria van beide rassen elkaar overlaptten ontstond door lustige paring het bastaardras van de *dunkle Tiermensch*.³⁷ Hoewel veel capaciteiten tijdens de kruising verdwenen, was deze diermens, door Van Stolk schertsend *Urbastardmensch* genoemd,³⁸ niet geheel van oermenselijke eigenschappen gespeend. Volgens Van Stolk

³³ *Offenbarung*, p. 66.

³⁴ *Einführung*, p. 191.

³⁵ *Einführung*, p. 160. Onduidelijk is waar Van Stolk deze indeling vandaan heeft. Voor zover ik kan zien is Hans F.K. Günther (1891-1968) de eerste die de indeling hanteert, maar dan uitgebreid met een vijfde categorie: ‘ostbaltisch’. Zie hiervoor zijn *Rassenkunde des deutschen Volkes*, München 1925, p. 23. De eerste druk van dit werk is van 1922 en het beleefde tot in de veertiger jaren verschillende herdrukken (het werd in 1943 zelfs gedeeltelijk in het Nederlands vertaald). Van Stolks *Einführung* dateert van 1929; Van Stolk zou heel wel met Günthers werk bekend kunnen zijn geweest, temeer daar zijn definitie van het noordelijke ras opvallend met Günthers versie overeenkomt (zie noot 64). Overigens speelden de rassentheorieën van Günther (die ook de kaskrakers *Rassenkunde Europas* (1925) en *Rassenkunde des jüdischen Volkes* (1930) op zijn conto schreef) een belangrijke rol in de nazi-ideologie.

³⁶ In *Offenbarung*, dat zeven jaar eerder verscheen dan *Einführung*, gaat Van Stolk nog uit van de meer darwinistische ontwikkeling Bazillus – Aapmens – Mens. Ook is hij hier nog van mening dat deze materie zozeer op het gebied van de wetenschap ligt, dat hij er zijn ‘openbaringskracht’ niet op hoeft te richten. Zie hiervoor *Offenbarung*, p. 63.

³⁷ *Einführung*, p. 161.

³⁸ T.z.p.

zien we hier de eerste stappen van het zwarte ras;³⁹ de negroïde mens. Nu de oermens via kruising een bastaardras gecreëerd had, werd de oeraap voor geslachtelijk verkeer minder interessant en voorlopig aan zijn lot overgelaten. In sommige delen van de wereld, door natuurlijke barrières geïsoleerd, werden de eigenschappen van de bastaardmens door inteelt (*Inzucht*) dermate gelijkmatig over elk individu verdeeld, dat de indruk is ontstaan dat er sprake is van een zuiver ras (Van Stolk duidt ze als ‘kortschedelige bastaardvolkeren’ aan, maar nergens wordt duidelijk welke volken hij precies bedoelt). Het verhaal van de *zuivere* oermens ging ondertussen echter ook verder. Over lange eeuwen ontwikkelden de herinneringssferen zich tot een steeds hoger niveau. De *Edelmensch* ontstaat; de man als volkomen wijze, de vrouw als volkomen wetende mens. Dit zuivere menstype leerde ethisch en esthetisch onderscheid maken en groeide uit tot een ongekend krachtig geslacht. Het is deze hoge mens die volgens Van Stolk nog voortleeft in alle grote mythen van de mensheid. Vanwege zijn superieure kwaliteiten was de edelmens in staat alle leven aan zich te onderwerpen; in voorhistorische tijden was hij dan ook de grote heerser van de aarde. Met hem ontstond de eerste conceptie van recht en plicht en op termijn zelfs van het goddelijke, namelijk als datgene dat het onderworpen overstijgt. Dit hoogtij van zuiver adeldom duurde echter niet voort. De nazaten van de sterke heersers mengden zich met nakomelingen van de bastaardmensen:

Die Erbsünde des Menschen war entstanden, die Sünde an seinen edlen Ahnen, Sünde gegen Gott, – Sünde, welche von da ab nur ein degeneriertes Wesen zeugen konnte, das in unserer Zeit – weder zum Herrschen noch zum Gehorchen mehr fähig – wie eine Heuschreckenplage die ganze Welt verseuchen sollte. Ein Wesen, das häßlicher ist als der geringste Sklave seiner göttlichen Ahnen im Nebel der Zeiten, ein Ungeheuer, das mit seinem ungebändigten Wissen die herrlich schöne Welt allmählich in seinem Kot zu ersticken droht! Nicht dazu, meine Lieben, nicht dazu führten Allgeist und Weltenmutter in ihrer hochherrlichen mystischen Zweieinheit, in der einen der beiden Menschenseelen den Logos, in der andren die Kolos zur Inkarnation!⁴⁰

De ramp werd echter compleet met de inslag van een komeet, die al het leven op aarde volledig verstoorde. Toen de aarde weer tot rust kwam⁴¹ waren geheel nieuwe continenten ontstaan. Verspreid over dit nieuwe aardoppervlak hervond een ernstig uitgedunde mensheid zich en bouwde op de resten van verdwenen culturen het leven weer op – ontredderd en met een collectieve herinnering die in allerlei mythen nog tot ons spreekt.⁴² De komeetinslag en de daaropvolgende IJstijd hebben al het aardse leven

³⁹ T.z.p.

⁴⁰ *Einführung*, p. 165.

⁴¹ Na ‘*hundert und fünfzig Tage*’, waarmee Van Stolk alludeert op de Bijbel; de zondvloed (vgl. Gen. 8: 3).

⁴² Waar Van Stolk dit idee vandaan haalt blijft onduidelijk. Het doet denken aan het werk van iemand als Immanuel Velikovsky, die echter pas in de jaren ’40 en ’50 van de twintigste eeuw een reeks kosmische rampen aanvoert ter verklaring van allerlei opvallende archeologische en paleontologische vondsten en van de vele mysterieuze overeenkomsten tussen mythen uit alle hoeken van de wereld, bijvoorbeeld het thema van een zondvloed. Zie hiervoor *Worlds in Collision* (1950) en *Earth in Upheaval* (1955). Van Stolk zelf lijkt te suggereren dat de komeetinslag een mysterieuze straf is van *Weltenmutter* en *Allgeist* – dus van

sterk kolistisch beïnvloed, met als gevolg dat alle organismen in logistische zin een sterke versmalling doormaakten. Misschien werd deze omslag nog wel het duidelijkst bij de mens: met het vervagen van de herinnering aan de era van de Edelmensen verdween ook hun wijsheid. Het weten (kind van Kolos) kreeg een dominantere plaats. De mensheid stortte zich in een nieuwe golf van bastaardering – opnieuw werd mensenbloed vermengd met dat van oerapen.⁴³ Hiermee begint de tweede fase in de ontwikkeling van de mensheid en nu ontstaan de zwarte, blanke en gele ‘onderrassen’ zoals die in grote lijnen nu nog bestaan. Ook nu zou de gekleurde rassen aanmerkelijk meer *Affenblut* door de aderen lopen dan de blanke.⁴⁴ Het gebied dat tegenwoordig bekend staat als Europa ontwikkelde zich tot de streek waar de meest blanke mengvormen zich vestigden. In het Noorden van dit grillige continent bleef zelfs sprake van een min of meer zuivere bloedlijn van de vroegere Edelmensen, hoewel steeds gewaakt moet worden voor een gelijkstelling aan hun ‘goddelijke’ voorouders – alle levensvormen werden immers door de komeetinslag negatief beïnvloed. Wel kan men zeggen dat de Noord-Europese blanke mens (ook wel kortweg aangeduid als *der Blonde*)⁴⁵ nog steeds de hoogste mensvorm is. Het is volgens Van Stolk niet verwonderlijk dat de noordelijke mens er in slaagde zijn leefgebied uit te breiden. Zonder veel moeite onderwierp hij andere volkeren en maakte hij deze *südische Menschen* tot zijn dienaars. Zo staan er aan de wieg van al de grote culturen uit die tijd steeds blanke noordelingen en worden bijvoorbeeld de oude Egyptische, Perzische en Indische beschavingen door hen gesticht.⁴⁶ Deze expansiedrift heeft echter vèrstrekkende gevolgen gehad voor noordelijke èn zuidelijke mens. De noordeling, die voorheen slechts maatschappelijke gelijkheid gekend had,⁴⁷ komt nu in aanraking met volkeren waarover hij van nature superieur is. Dit noopt hem om buiten de kaders van onderlinge gelijkheid te denken en een maatschappelijke hiërarchie te conceptualiseren.⁴⁸ In de loop der eeuwen heeft dit als bijeffect gehad dat de gedachte

Kolos en Logos – voor de menselijke zonde van de bastaardering. Dan zou Van Stolk alweer aansluiting zoeken met de bijbelse zondvloed, die immers ook een straf van Godswege was.

⁴³ Van Stolk merkt fijntjes op dat volgens bepaalde bronnen tot het begin van onze jaartelling *Orgien mit ‘Menschaffen’* plaatsgevonden hebben. Zie *Einführung*, p. 161.

⁴⁴ Anderzijds hebben volgens Van Stolk grote delen van juist het gele en zwarte ‘onderras’ zich sinds duizenden jaren niet meer met ‘vreemd bloed’ gemengd. Hoewel deze ‘relatieve zuiverheid’ meer dan bij de blanke wordt beheerst door oerapenbloed, resulteert de lange isolatie en ‘inteelt’ toch in een bewonderenswaardige *Seelenruhe* en een maatschappelijke constellatie waar geen sprake is van *Pöbel* of *Proletentum*. Van Stolk is zelfs van mening dat door de bereikte ‘zielsrust’ deze zwarte of gele mens ook minder vatbaar is voor de westerse twijfel over moraal en waarheid. Zie bijvoorbeeld *Einführung*, p. 182-183.

⁴⁵ Zie bijvoorbeeld *Einführung*, p. 174.

⁴⁶ Hiermee betreden we overigens een nieuwe fase in de geschiedenis van de mensheid; de ‘geschichtliche Periode’, waarvan ons historische bronnen ter beschikking staan. Dat die bronnen ons niet verhalen van de belangrijke rol van noordelingen in de ontwikkeling van de grote culturen, heeft volgens Van Stolk sterk te maken met het feit dat een cultuur pas tot reflectie komt als zij in verval raakt: „Erst beim Niedergange entstehen jene Kulturäußerungen, welche in ihrer tragischen Schönheit zu der Nachwelt reden; – dagegen ist eine Kultur während ihres Aufstieges sich ihrer eigenen Schönheit nie bewußt. Darum auch wird die Geschichte eines Volkes erst in seinem Niedergange geschrieben” (*Einführung*, p. 178).

⁴⁷ Tenminste, waar het de verhouding tussen mannen betreft.

⁴⁸ Aangezien voor het ontstaan van cultuur de aanwezigheid van een maatschappelijke onderlaag noodzakelijk is, trekt Van Stolk de onverwachte conclusie dat de mensheid zijn culturele ontwikkeling dankt aan het bestaan van de minderwaardige, *südische* onderrassen – uiteindelijk de oerapen. Zie *Einführung*, p. 172.

van onderlinge gelijkheid ook *binnen het nordische ras* zelf verdween. Tegelijkertijd verscheen er een volkomen nieuw machts criterium op het toneel: *rijkdom*. Van Stolk ziet de hang naar materieel bezit als de grote oorzaak van de teloorgang van de mensheid sindsdien:

Die Armen unter den ‘Herren’ brachten die Stimme des Blutes zum Schweigen vor der mächtigen Stimme der Habsucht, konnten auch nicht anders, wenn sie sich an der Spitze der Gesellschaft behaupten wollten. Sie halfen brav mit, das nordische Blut den Knechten, das Knechtblut dem nordischen Menschen in seiner Nachkommenschaft zuzuführen! ... Denn nicht darin, daß der eine Teil der Menschheit zum Herrschen, der andre Teil zum Dienen berufen ist, liegt der Grund alles Unheils eures Geschlechts, wie die lügenhafte Gegenwart es in alle vier Winde hinausschreit; – vielmehr sollt ihr alles Unheils Ursprung nur dort suchen, wo der zum Herrschen Berufene zum Dienen, der zum Dienen Berufene dagegen zum herrschen gerufen wurde!⁴⁹

Door de corrumperende werking van rijkdom is de natuurlijke harmonie tussen de heersers onderling en tussen heersers en onderworpenen verstoord; niet langer bloed, maar geld bepaalt.

Een laatste, dappere ervaring van het oude ethos ziet Van Stolk in de Griekse cultuur. Toen zij het grote Griekenland opbouwden namen de noordelingen nog een strikte scheiding met de onderworpen zuidelijke bewoners in acht. De geslachts- en hersenresultanten van *nordische* man en vrouw konden zich daarom in Griekenland zeer sterk ontwikkelen: ‘[m]it jedem Jahrhundert wuchsen die seelischen Werte der Griechen’.⁵⁰ Maar ook deze hoogstaande cultuur ontkwam uiteindelijk niet aan bastaardering: omliggende culturen wierpen zich op Griekenland om via handel en trouwpolitiek mee te delen in de geestelijke rijkdom van Griekenland – en zij maakten haar kapot. Ook Hellas moest buigen voor Mammon. Dat was het begin van de Griekse neergang;⁵¹ het eens zo schitterende Helleense schiereiland gleed af in de *stinkenden Sumpf des Plebejertums*.⁵² Intellectueel is dit te zien aan de machtsgreep die in het denken plaatsvond met Sokrates en Plato. Met hen begon het rekenende denken – de schone en edele gedachtenwereld van de presokraten werd verkwanseld, want ‘Sokrates und Plato endlich raubten der Weisheit dann noch ihre Krone: Das W i s s e n war fortan der Weisheit Tyrann’.⁵³ Als zelfs de moedige poging van Epikurus het tij niet kan keren, sterft de *schöne Mensch* in Griekenland uit.

Ook in het Noorden van Europa, bakermat en *Heimat* van de edelste noordelijke mens, greep de bastaardering ruig om zich heen, hoewel minder dan elders. Hier ontwikkelde de noordeling zich tot de Germaan. Telkens als er sindsdien sprake is van culturele opbloei is dat op plaatsen waar het *frisches nordisches Blut sich geltent machte*.⁵⁴ Zo noemt Van Stolk de val van het *pöbelhafte römische Reich*⁵⁵ en de opkomst van de ‘romantische

⁴⁹ *Einführung*, p. 173-174.

⁵⁰ *Einführung*, p. 177.

⁵¹ En alweer: vóórdat de geschiedschrijving begon.

⁵² *Einführung*, p. 180.

⁵³ T.z.p.

⁵⁴ *Einführung*, p. 181.

⁵⁵ T.z.p.

Renaissance'⁵⁶ als wapenfeiten van de blonde Germaan. Maar bij tijdelijke oprispingen zou het tot de dag van vandaag blijven.

In deze constellatie begint het verhaal van het christendom, dat profiteerde van de zwakheid van de mensheid. Gedreven door mensenliefde stelde Jezus (óók al een *edle, blonde mens*)⁵⁷ de verwrongen machtsverhoudingen aan de kaak. Zijn leer leefde na zijn kruisiging voort en werd tot wapen van de minderwaardige zuidelijke volkeren. Door millennia beschaving slim geworden, slaagden zij erin om de van nature sterke positie van de noordeling op zijn kop te zetten. Jezus leerde immers dat superioriteit slechts dan legitiem is als zij aangewend wordt om de zwakkere te helpen. En daarnaast: als allen gelijk zijn voor de rechterstoel van Christus, met welk recht verheft de noordeling zich dan boven een ander? Het kruis, dat lijden tot schoonheid verheft, bleek sterk genoeg om het zwaard van de gebastaardeerde noordeling te breken. Zo is het christendom de vloek geworden van het beklagenswaardige noordelijke ras.⁵⁸

Beklagenswaardig inderdaad. Immers, hoewel de *nordische* mens nog een soort evenbeeld is van de vroegere Edelmens, hebben vele zuidelijke volkeren via bastaardering ook waardevolle eigenschappen overgeërfd. Daarnaast heeft de *südische* mens eeuwenlang het roer kunnen overnemen via de tactiek van de christelijke *Umwertung aller Werte*. Bovendien, de gekleurde 'onderrassen' mogen dan relatief meer apenbloed hebben, er zijn genoeg gele en zwarte volkeren die, door lange isolatie en inteelt, hun 'erfzonde' reeds hebben ingelost en daarmee voldoende 'zielsrust' verkregen hebben om 'waarachtig' te leven;⁵⁹ in ieder geval waarachtiger dan de huidige blanke. Aparte aandacht moet aan de Joden worden geschonken. Meteen maakt Van Stolk duidelijk dat hij op geen enkele manier geassocieerd wil worden met het antisemitisme.⁶⁰ In veel opzichten zijn de Joden in zijn ogen zelfs bewonderenswaardig en een leerzaam voorbeeld. De Joden behoren tot het blanke onderrassen en hun bloed is eveneens door bastaardering onzuiver geworden. Omdat de Joden zich echter millennia lang isoleerden, hebben zij een hoge zuiverheidsgraad bereikt: zij hebben hun 'erfzonde' dus overwonnen. Onder de echte Joden vindt men dan ook geen *Pöbel*. Een grote rol was hierbij weggelegd voor de Joodse heilige boeken, waarin de Edelmens van weleer nog spreekt. Omdat de Joden steeds gehoor gaven aan de Wet en de Profeten bleven zij als volk bijeen en zuiver (denk aan de Joodse huwelijks wetten) en daarmee hebben zij een superieure positie in strijd tussen de onderrassen; zij zijn dan ook *verständlichmäßig der gefährlichsten Gegner des nordischen Mannes*.⁶¹ In het antisemitisme, dat wel degelijk bestaat en ook gevaarlijk is, ziet Van Stolk de hand der *südischen*, die door de creatie van een gezamenlijke vijand de suggestie proberen te wekken *zelf* een verwantschap te hebben met de noordelijke mens.

Maar nadat Van Stolk zijn bewondering voor de Joden heeft duidelijk gemaakt benadrukt hij toch weer meteen dat de *hochgewachsene, langschädelige, hellblonde und helläugige*

⁵⁶ Hier wordt denkkelijk de (Duitse) Romantiek bedoeld. Of is het toch een (wat vergezochte) verwijzing naar de Italiaanse Renaissance?

⁵⁷ *Einführung*, p. 180. Hier noemt Van Stolk Jezus zelfs *der wahre Gottessohn*.

⁵⁸ Vgl. ook *Botschaft für das ganze Weltproletariat*, p. 17, 18.

⁵⁹ Vgl. *Einführung*, p. 182-183. Zie ook noot 44 hierboven.

⁶⁰ Volgens het Van Stolk-archief zou Van Stolk zich ook in de jaren dertig en veertig expliciet tegen het anti-semitisme (en ook tegen het fascisme) hebben uitgesproken.

⁶¹ *Einführung*, p. 186.

*nordische Mensch*⁶² nog de beste benadering van de Edelmens is.⁶³ Vandaar dat de hoop op deze mens gesteld moet worden.⁶⁴

Volgens Van Stolk was de lange geschiedenis van de bastaardering slechts mogelijk door verkeerde 'huwelijkscriteria', waarin niet de bloedlijn, maar kapitaal en zogenaamde liefde het voortplantingsgedrag van de mens bepalen. De gevolgen blijven de mens achtervolgen, „[s]ie zeigen sich darin, daß die Nachkommen seelisch und körperlich häßlich oder krankhaft sind. Hand in Hand damit geht die Weltschmerz unserer Tage”.⁶⁵ De mensheid is op deze manier in een ernstige impasse geraakt. De *nordische* mens heeft zóveel aan zuiver bloed en macht ingeboet dat hij zijn edele afkomst al lang vergeten is.⁶⁶ De *südische* mens houdt de wereld nu in zijn macht, maar zijn vermoeide blik bewijst dat hij alleen nog maar voor het heden kan vechten: „[e]s ist der Paria, der aus diesen Augen in die Welt hineinblickt Der südische Mensch hat als Herrscher abgedankt”.⁶⁷ Heersen, maar ook gehoorzamen is hem tot onmogelijkheid geworden.⁶⁸

Een goed meetpunt voor de menselijke misère vindt Van Stolk in de verhouding tussen hetero- en homosexualiteit. Volgens Van Stolk ontstaat de mogelijkheid van homosexualiteit door 'onevenwichtige paring', waar de geslachtsresultante van de ene partner niet tegen die van de ander is opgewassen. Vrouwelijke nakomelingen hebben dan een *kolistische*, mannelijke daarentegen een *logistische* inslag. In deze zin is homosexualiteit een signaal voor de verzwakking van het menselijk geslacht en leidt het uiteindelijk tot steriliteit.⁶⁹ Toch is Van Stolks visie genuanceerder dan hier lijkt. Hij acht homosexualiteit op zichzelf namelijk niet tegennatuurlijk; homosexualiteit ontspringt niet minder aan *natürliche Triebe* dan heterosexualiteit.⁷⁰ Omdat organismen echter in de regel een partner kiezen met een weliswaar tegengestelde, maar *even sterke* geslachtsresultante, komt homosexualiteit in een 'natuurlijke' situatie niet veel voor; noch in de dieren- noch in de mensenwereld. Als voorbeeld hiervan kan het oude

⁶² *Einführung*, p. 187. De treffende overeenkomst met Hans Günthers definitie van de noordelijke mens suggereert eens te meer dat Van Stolk met diens werk bekend moet zijn geweest: „Die nordische Rasse: *hochgewachsen, langschädlig, schmalgesichtig, mit ausgesprochenem Kinn; schmale Nase mit hoher Nasenwurzel; weiches, schlichtes oder welliges helles (goldblondes) Haar; zurückliegende, helle (blaue oder graue) Augen; rosig-weiße Hautfarbe*” (*Rassenkunde Europas*, p. 9, accentuering toegevoegd).

⁶³ In concreto ziet Van Stolk Duitsland als het centrum van de zuiverste mens. In *Der Abschied*, het slot van *Einführung*, waar hij een toon aanslaat die verwant is aan Nietzsches Zarathustra, steekt Van Stolk de loftrumpet over het Duitse ras, de Duitse cultuur en taal. Hij onderkent dat die cultuur nog geen *Eigenkultur* is (die moet zij nog scheppen), maar zij heeft wel grote wijzen (*fast Götter*) als Goethe voortgebracht. Lees hiervoor *Einführung*, p. 199v.

⁶⁴ Dit mag wel bevreesdheid wekken. Immers, als de Joden inderdaad zo zuiver zijn in vergelijking met andere volkeren en bovendien zelf tot het blanke onderras behoren (in tegenstelling tot bijv. de Chinees, die in sommige gebieden zijn 'erfzonde' ook van zich afgeschud heeft), waarom dan de hoop niet op dit oude geslacht gevestigd? Van Stolk geeft hier geen antwoord op.

⁶⁵ *Einführung*, p. 184. Meer in detail gaat het erom dat 'auf häßlichem Körper so oft schöne Herrenseelen, auf schönem Körper so oft Knechteseelen gewachsen sind' (p. 203).

⁶⁶ Ruiterlijk accepteert Van Stolk de consequentie die dat voor hemzelf heeft. In 1950 schrijft hij: 'Ook ik voel de erfzonde [eerste bastaardering, RSB] en latere kruisingen nog als een soort familieschandaal.' Zie *Het Zakboekje*, p. 66.

⁶⁷ *Einführung*, p. 189-190.

⁶⁸ *Einführung*, p. 190: „statt des ehemaligen 'du sollst', stammelt das Geistchen 'bitte'; – statt des 'Dein Wille geschehe', sagt pfiffig das Gemütchen 'ich möchte'! Das Herrschverlangen verlor seinen Edelsinn, und die Hingabe wurde zum Wucher.”

⁶⁹ *Einführung*, p. 142.

⁷⁰ *Einführung*, p. 122.

Griekenland dienen. In de hoogtijdagen werden kolistische en logistische resultanten tot grote hoogten gedreven. En:

Von Homosexualität, welche auch beim Menschen die Bastardierung hervorruft, war fast noch keine Rede, und wo eine solche abweichende Geschlechtsresultante hier oder dort schon auftrat, wurde sie als rein natürlich empfunden, *falls sie sich nur gleichgeschlechtlich äußerte*; Geschmacksache und nicht mehr!⁷¹

In Van Stolks ogen is homosexualiteit dus geen enkel probleem zolang het niet overdadig veel voorkomt en zolang degenen met die geaardheid zich slechts *gleichgeschlechtlich* uiten, dat wil zeggen: zolang zij zich *niet verder voortplanten*. En juist dat laatste werpt hij de huidige samenlevingen voor de voeten. Homosexualiteit komt in toenemende mate voor. En aangezien deze geaardheid maatschappelijk niet geaccepteerd wordt, leiden homoseksuelen een gemaskerd bestaan.⁷² Met andere woorden: ze trouwen en planten zich voort! Hiermee is wat in een natuurlijke situatie als onproblematische en volkomen normale variatie gezien kan worden, verworpen tot een maatschappelijk gevaar dat de conditie van de gehele mensheid aangaat.⁷³

6. Van Stolks reddingsplan; *höhere Liebe* en *gute Geschmack*

Und ... Gott, mit seinen Weibern zur Linken, redete denn auch täglich zu seinen Nachkommen: ‘Söhne und Töchter Desjenigen, der Herr sich weiß über alles, was auf Erden lebt, ihr dürft miteinander spielen, soviel ihr nur wollt; – mit meinen Knechten aber, sie seien Freie oder Sklaven, sollt ihr euch nicht abgeben, damit eure Enkel sich ihrer Seelen und ihrer Körper nicht zu schämen haben.’⁷⁴

Van Stolks oplossing voor de menselijke misère heeft trekken die de hedendaagse lezer angstwekkend bekend voorkomen. Er moet namelijk serieus getracht worden de mens te zuiveren van vreemd oerapenbloed! Van Stolk wil daarom tot een zuivere voortplanting komen. De beste uitgangspositie voor dit enorme project is, hoe kan het ook anders, de blanke noorderling. Eerst is het noodzakelijk dat deze ‘Germaan’ zijn visie op de wereld grondig bijstelt:

Die Artverbesserung ist für die ‘Blonde Bestie’ verhältnismäßig leicht, braucht sie sich doch nur mit einem n o r d i s c h e n Partner weiterzüchten! Dazu gehört nur

⁷¹ *Einführung*, p. 177, accentuering toegevoegd.

⁷² *Einführung*, p. 142.

⁷³ Een ander veeg teken voor de neergang van de mensheid is het groeiende verschil tussen ouders en kinderen. Maar al te vaak ziet men dat de waarden en maatschappelijke positie van de ouders door de kinderen doorbroken worden. Zo kan een *ehrenfeste* rechter een dochter krijgen die ‘bald im Cabaret ihre Nacktheit zeigen ... wird’; of een wasvrouw een zoon die bevlogen predikant wordt, ‘[d]enn beide – Richter und Waschweib – beide waren Bastarde und zeugten mit solchen’; zie *Einführung*, p. 191.

⁷⁴ *Einführung*, p. 166. Van Stolk legt hier overigens een link met het bijbelse paradijsverhaal, waar God de mens ook niet toestond met alles te ‘spelen’, en met de zondeval, die volgde op de overtreding van dat gebod.

der gute Geschmack, das schön zu heißen, was das Mächtigere, das Edlere unter den Menschen ist!⁷⁵

Voorts moet men pas tot daadwerkelijke voortplanting overgaan als er sprake is van ‘echte liefde’. Hieronder verstaat Van Stolk niet de romantische illusie die de laatste eeuwen voor liefde doorgaat (‘het volkomen tegennatuurlijke *kameraadschappelijke* huwelijk’)⁷⁶, maar een *geheimnisvolle Band* die gekenmerkt wordt door een totale overgave van de een aan de ander: *höhere Liebe*.⁷⁷ De mens moet zijn onderscheidende kenmerk uitbuiten, dat gelegen is in de aanwezigheid van herinneringssferen – met behulp daarvan is de mens in staat zijn ‘kiemcellen’ met zijn wil te beïnvloeden.⁷⁸ Daardoor worden de kiemcellen van de zich onderwerpende partner reeds vóór de bevruchting aangepast aan die van de heersende. Een dergelijke liefde is de juiste voedingsbodem voor een nakomeling van een hogere allure, een synthese van een willende en een niet-willende ouder. Slechts op deze manier kan de ‘dumme Lotterie des heutigen Kinderzeugens’ een halt worden toegeroepen.⁷⁹

Van Stolk erkent de vele gevaren die bij partnerkeuze en voortplanting op de loer liggen. Met name het jonge hart wordt dermate tot het seksuele spel aangetrokken dat er vaak suboptimale bevruchtingen plaatsvinden. Het is dan de plicht van de vrouw om te voorkomen dat er een onvolkomen mens opgroeit; abortus is hier geboden. Trouwens, de vrouw heeft, en hier betoont Van Stolk zich zijn tijd vooruit, sowieso ten allen tijde het recht over haar eigen lichaam te beschikken. Vanuit dit *Recht des freien Willens* mag zij elk embryo weigeren.⁸⁰

Bij dit grote project is een belangrijke taak weggelegd voor de wetenschap, die echter nooit het eminente belang van rein bloed heeft ingezien. Juist met haar autoriteit zou zij in staat zijn de leiding te nemen in een maatschappelijk zuiveringsprogramma. De medische stand zou zich niet langer moeten richten op het helpen van elk willekeurig individu, maar slechts op de volmaakte exemplaren en zelfs actief moeten voorkomen dat er minderwaardige individuen worden geboren.⁸¹ Bovendien zou via medische keuringen bepaald moeten worden of twee mensen tot paring kunnen overgaan; elk huwelijk ‘ten opzichte waarvan geen antropologische verklaring van geen bezwaar zou kunnen worden overgelegd’ moet worden verboden.⁸² Strikt en langdurig uitgevoerd zou een dergelijk programma de redding betekenen voor de mensheid:

Wohl, wohl eurem Samen – denn bald wird das Reich der Götter sich auf die Erde niederlassen und dem weißen Menschen die schon so lange verlorene

⁷⁵ *Einführung*, p. 188.

⁷⁶ *Het Zakboekje*, p. 195.

⁷⁷ *Einführung*, p. 193. Van Stolk lijkt hier niet te doelen op een vaste *geslachtelijke* hiërarchie, waarbij de vrouw zich onderwerpen moet aan de man.

⁷⁸ *Einführung*, p. 193. Elders wijst Van Stolk op het gegeven dat na een oorlog meer jongetjes dan meisjes worden geboren (*Het Zakboekje*, p. 59-60); een duidelijk bewijs dat de wil invloed heeft op de bevruchting. Daar blijkt ook dat Van Stolk geïnteresseerd is in aanwijzingen dat levensindeling, bestralingsmethoden, diëten en hormonen grote invloed kunnen uitoefenen op de vorming van het embryo.

⁷⁹ Van Stolk in een brief aan Prof. Robert Sommer (‘doktor der Medizin und Philosophie und Vererbungslehre’), dd. 20 mei 1923.

⁸⁰ *Einführung*, p. 154; vgl. *Open brief aan Mevrouw H. Roland Holst*, p. 26; *Het Zakboekje*, p. 194.

⁸¹ *Einführung*, p. 154.

⁸² *Het Zakboekje*, p. 76; vgl. *Open brie*, p. 26.

Harmonie seines Wesens wiederbringen: der Gott-Mensch – der vollkommene Mensch – harrt seiner Wiedergeburt!⁸³

Maar niet alleen de (medische) wetenschap heeft een maatschappelijke taak bij deze zuiveringsactie; Van Stols programma voor de opschoning van de mensheid heeft ook ingrijpende politieke connotaties.⁸⁴ Van Stols rassen­theorie, waarin de *Edelmensch* boven alle andere rassen is verheven, vindt in zijn politieke denken een vertaling naar de gedachte dat ‘nur das Vollkommene Recht auf Glück hat, das heißt, auf die Reichtümer der Erde’.⁸⁵ In vroeger tijden, zo zagen we, was die situatie er al. Op natuurlijke wijze aan de macht gekomen, belichaamden de leiders automatisch het edelste van hun volk; hen kwamen de beste levensvoorwaarden dan ook rechtens toe. Zij konden naar willekeur hun *Herrscher­verlangen* botvieren en op deze manier bereikten volkeren een steeds hogere trap van adeldom. Centraal stond het natuurlijke principe van onderlinge *ongelijkheid*: de besten krijgen het beste, ten koste van de lijdende massa. Het is dan ook onterecht en tegennatuurlijk dat het lijden tegenwoordig in een kwaad daglicht staat – voor de moderne mens geldt het lijden helaas zelfs als ronduit doelloos. Van Stolk pleit voor een rehabilitering van het lijden als een natuurlijke en onvermijdelijke zaak: zien we immers niet overal om ons heen een proces ‘indem Tausende von Wesen zugrunde gehen müssen, um in der Natur das vollkommene Wesen zu erhalten’?⁸⁶ Het lijden is geen verdorven en mensvijandig fenomeen, maar juist de vooronderstelling van geluk. De vroegere mens wist van de eigen dynamiek van geluk en lijden: ‘das Genießen an sich kann schmerzlich sein und das Leiden ein trunkener Rausch!’⁸⁷

Nu we in het moeras van de bastaardering zijn beland, bestaat de enige uitweg in het opnieuw introduceren van een systeem dat gericht is op de emanatie van een natuurlijke hiërarchie. Dit betekent de afzwering van elke vorm van machtsinperking van leiders en daarnaast de bereidheid van het gewone volk om alle kracht en intellect te offeren aan de beloften van morgen:

Schaffen wir uns den vollkommenen Menschen, wir Proletarier, schaffen wir uns den Ü b e r m e n s c h e n , dem wir, nicht wie einst den Adeligen zähneknirschend, sondern jetzt freudig die Reichtümer der Erde überlassen können, obwohl es uns selbst vielleicht am Allernotwendigsten fehlen wird.⁸⁸

De mensheid zal hier als geheel grote baat bij hebben. Het strekt dus ook de ‘lijdende massa’ tot voordeel; het is namelijk gelukzaliger iets groots ten volle te dienen dan zelf

⁸³ *Einführung*, p. 158.

⁸⁴ Het is jammer dat Van Stolk alleen in een tweetal relatief vroege werken (korte strijdschriften eigenlijk) echt uitgebreid ingaat op zijn gedachten over politiek: *Open brief aan Mevrouw H. Roland Holst* (1918) en *Botschaft für das ganze Weltproletariat* (1924). De vraag is intrigerend of de latere Van Stolk, vooral die van *Het Zakboekje*, dat pas in 1950 verschijnt, anders over de taak en inrichting van de politiek is gaan denken. In Van Stols latere werk moet men het doen met enkele verdwalde opmerkingen.

⁸⁵ *Botschaft für das ganze Weltproletariat*, p. 37.

⁸⁶ *Botschaft für das ganze Weltproletariat*, p. 25.

⁸⁷ *Botschaft für das ganze Weltproletariat*, p. 29.

⁸⁸ *Botschaft für das ganze Weltproletariat*, p. 38. De zinsnede ‘wir Proletarier’ moet bezien worden binnen de opzet van dit pamflet: als een wolf in schaapskleren presenteert Van Stolk zich als mede-socialist (‘Ja, gewiß, ich bin einer der Eurigen, meine Kameraden! ... Das internationale Proletariat – es lebe!’, p. 10-11), om vervolgens te proberen het socialisme van binnenuit aan te vallen.

half bediend te zijn.⁸⁹ Alle betrokken partijen vinden derhalve hun geluk als ze hun natuurlijke plaats innemen.

Democratisering is Van Stolk in dit licht natuurlijk een doorn in het oog. De gelijkheidsmoraal, die bijna twee millennia geleden met het christendom haar eerste schreden zette en via het socialisme realiteit dreigt te worden, is voor Van Stolk een gevaarlijke ontkenning van de mens zoals hij van nature is en hoort te zijn: 'Vóór we den weg van SOCIALISME verlaten, komt er van het blanke ras verder NIETS terecht!'.⁹⁰ Het is interessant om te zien hoe Van Stolk in *Botschaft für das ganze Weltproletariat* probeert met het socialisme af te rekenen, door zich voor te doen als een ijverige socialist. Zijn redenering is simpel: ook het socialisme heeft leiders nodig om haar zaak te behartigen. Nu onderscheiden leiders zich van de massa door hun *Herrscherwünsche*; een eigenschap die we niet euvel mogen duiden omdat dát nu juist het onderscheidende kenmerk van goede leiders is. Maar aangezien het heersverlangen sinds de opkomst van het christendom in een kwaad daglicht staat – als potentieel gevaar voor de gelijkheid – zullen leiders geneigd zijn hun machtsstreven 'in Lammfell' te verhullen, hetgeen hen in feite gevaarlijker, onvoorspelbaarder en onstandvastiger maakt:

Ein Schleier von Unwahrheit liegt ... über den mächtigen Triebfedern des Handelns unserer Führer. ... Das Verhältnis zwischen uns und unseren Führern ist eine große Lüge!⁹¹

Ongetwijfeld, zo merkt Van Stolk fijntjes op, onderscheiden de leiders van het socialisme zich van die van de 'burgerlijke partijen' doordat ze het belang van de *hele* mensheid verdedigen. Maar vanuit hun *Herrscherwünsche* hebben zij evengoed de onbedwingbare neiging hun eigen visie coûte que coûte door te drukken. En dat zal op termijn conflicten opleveren met de 'volkswil' die voor het socialisme zo maatgevend is:

Ihr würdet zu ihm gehen mit Eurem Machtsprüche, der jedem echten Schaffenden wie die Todeglocke klingt: *Nur unser, des Volkes, Wille soll Herr sein!* ... Ach, meine Brüder, als ob dieser unser Wille herrschen könnte, als ob dieser unser Wille unsere Glückseligkeit bedingte! Jene Eure Sehnsucht aber ist gerade die Sehnsucht nach einen hohen schaffenden Gewalt!⁹²

7. De 'latere' Van Stolk; *Het Zakboekje*

Een uitwijding over *Het Zakboekje voor geleerde mensen* is op zijn plaats. Zoals gezegd volgt Van Stolk in dit veel later geschreven werk (het is gepubliceerd in 1950) in grote lijnen dezelfde gedachtengang als in *Offenbarung* en *Einführung*. Toch is er een verschil dat teveel in het oog springt om het ongenoemd te laten. Woordkeus en de keuze van bronnen wijzen er onomwonden op dat Van Stolk de steven naar de mystiek heeft

⁸⁹ *Botschaft für das ganze Weltproletariat*, p. 32.

⁹⁰ *Open brief*, p. 21.

⁹¹ *Botschaft für das ganze Weltproletariat*, p. 13.

⁹² *Botschaft für das ganze Weltproletariat*, p. 34.

gewend. Dat merkt men meteen al in de bespreking van de kosmologie. Het rusteloze gebied tussen de twee oerprincipes Oerstof (Kolos) en Leegte (Logos), voorheen het domein van de *Sonnensystemen*, heet nu 'Materiebolster'. Als produkt van beide principes wordt dat door Van Stolk opgevat als een levend en organisch wezen:

Het ademt leegte en bezit een stofwisseling.

Het openbaart Zich in Zijn Rhythmen, Zijn Aeonen, als Verwekker en Barend tevens; – 'Voor aller glansen Majesteit' –, als de Schepper van alle Leven in Ruimte en in Tijd.⁹³

Dit wezen staat voor Van Stolk gelijk aan God; zoon van Kolos (het 'Heilige Lichaam van het Heelal') en Logos (de 'Heilige Geest van het Heelal'), de twee „Heilige Mysteriën, die zich in God als steen, als plant, als dier, en ten slotte als mens op Aarde openbaren!”⁹⁴

God is dus een immanent wezen; de schepper van hemel en aarde, maar daaraan tevens gelijk. Hij is alwetend, alwijs, 'Al-Bestierder van hetgeen Begin en Einde heeft',⁹⁵ maar uitdrukkelijk *niet* almachtig. Doordat deze God twee strijdige principes incorporeert (Kolos en Logos), vormt Hij een intrinsieke dubbelheid. Het 'tragisch feit'⁹⁶ tweehed te zijn, treedt op aarde in slechts één wezen op min of meer bewuste wijze aan het licht: de mens. In een slag die doet denken aan Schelling verklaart Van Stolk de mens tot de instantie waarin God zich bewust wordt van Zichzelf;⁹⁷ God creëerde de mens tot 'Zijn gedachtespiegel'.⁹⁸ De mens zondigde echter tegen zijn Schepper door tot bastaardij te vervallen en bastaardij is de grootste zonde waartoe de mens kan overgaan; het is de zonde tegen de kosmos zelf!

Deze mystieke boodschap denkt Van Stolk te herkennen bij tal van mystici, waaronder Simon de Magiër en Synesius van Cyrene. Maar evengoed bij mystieke tradities: het pythagorisme, de Sankjafilosofie (herhaelderlijk citeert de latere Van Stolk de Bhagavad-gita en Rigveda), 'de Chinese Monadenleer Jin-Jang' (het taoïsme) en Oud-Germaanse bronnen. Bijzonder veel moeite getroost Van Stolk zich om zijn leer met de Bijbel in het reine te brengen, of liever: om de Bijbel met zijn leer in overeenstemming te brengen.⁹⁹ In Van Stolks visie moet Jezus' boodschap opgevat worden als een verdeckte aanklacht tegen interraciale paring, in de Schrift meestal aangeduid als hoererij. Met behulp van getallensymboliek ontcijfert Van Stolk zo Openbaring 13¹⁰⁰ tot een strijdschrift tegen de bastaardij (het Beest uit Opb. 13:2), die de reinen van bloed (de heiligen uit Opb. 13: 7) bedreigt.

Van Stolks draai naar de mystiek in *Het Zakboekje* vindt ook weerklank in zijn wens de religie nieuw leven in te blazen, een idee waarnaar men in vroeger werk tevergeefs zoekt.

⁹³ Waarmee gelijk een indruk is gegeven van het idioom van deze 'nieuwe' Van Stolk. Zie *Het Zakboekje*, p. 61.

⁹⁴ *Het Zakboekje*, p. 78-79, 83.

⁹⁵ *Het Zakboekje*, p. 95.

⁹⁶ *Het Zakboekje*, p. 83.

⁹⁷ Vgl. *Het Zakboekje*, p. 83.

⁹⁸ *Het Zakboekje*, p. 95.

⁹⁹ Zie hiervoor *Het Zakboekje*, pp. 64-75.

¹⁰⁰ 'Openbaring 13, die ongetwijfeld allerbelangrijkste plaats in het Boek der boeken', *Het Zakboekje*, p. 69.

In een *appendix ecclesiastes*¹⁰¹ stelt Van Stolk zijn hoop uitdrukkelijk op de kerk. In haar ziet hij het vervoermiddel ter verspreiding en praktisering van een nieuwe occulte religie, die rekent met een immanente God-schepping en de mensheid via ‘goedgeleide inteelt’¹⁰² op een edeler plan zet. Hiervoor zou het katholicisme de beste papieren hebben omdat dat nog de eenheid van Kerk en Staat predikt:

Een kerkelijke staat, bestuurd door priesters, verkozen door een volksvertegenwoordiging, die bij algemeen VRIJWILLIG en tevens openbaar kiesrecht der ingezetenen van vijf en dertigjarige leeftijd en daarboven worden benoemd, zal hierbij wel de beste uitweg blijken uit de impasse, waarin we zijn geraakt.¹⁰³

Hier wordt dan meteen ook duidelijk dat Van Stolk zijn scherpe anti-democratie van weleer schielijk heeft verlaten. Begrijpelijk in het licht van de tijd – *Het Zakboekje* verschijnt immers vlak na de Tweede Wereldoorlog – maar jammer genoeg nergens verder toegelicht of uitgewerkt.

Afsluiting

Abraham Van Stolk Czn. was geen groot denker. Het is eerder het curieuze en radicale karakter van man en werk dat tot lezen nodigt dan de grootsheid of kracht van de ontwikkelde ideeën. Dat geldt dan met name voor de ‘vroegere’ Van Stolk. Later werk, met name *Het Zakboekje*, mist de ronkende en hoogdravende retoriek van vroeger materiaal en alleen daarom al is er dan over het algemeen weinig aardigheid meer aan. Bovendien komt de mystieke taal die van Stolk dan inzet de duidelijkheid allerminst ten goede. Niet zelden dwingt de megalomanie van de ‘goddelijke’ schrijver-nar van *Einführung* en *Offenbarung* tot glimlachen, maar dóór de gezwollen taal heen ziet men de contouren van een gedreven man die niet bang was heilige huisjes te betreden en die bovendien op eigenzinnige wijze probeerde recht te doen aan de kennis van zijn tijd. In ieder geval om dat laatste kan de Rotterdamse ondernemer nog wel interessant zijn voor de onderzoeker. In Van Stolk vindt men een ‘self-made intellectual’ die gelijke tred probeert te houden met de wetenschap van zijn tijd, maar tegelijk probeert om die wetenschap van een nieuwe en nogal controversiële basis te voorzien. Tegen het tij in onderstreept hij de armoede van het ‘rekenende’ denken en de noodzaak van fundering van kennis op ‘wijsheid’. Of, zoals de uitgever W.L. Salm schrijft in een brief aan de Nederlandsche Akademie van Wetenschappen:

[Er is] heden ten dage nog moed toe nodig ... om als denker, zelfs onder pseudoniem, het grensgebied der wetenschap te verkennen en te trachten als

¹⁰¹ Zie *Het Zakboekje*, p. 97-102.

¹⁰² *Het Zakboekje*, p. 76.

¹⁰³ *Het Zakboekje*, p. 98. In dit citaat ziet men overigens wel dat Van Stolk zijn scherpe antidemocratie van weleer heeft genuanceerd. Hij gaat er echter jammer genoeg niet verder op in.

buitenstaander een aanval te doen op het conservatisme waarachter de wetenschap zich stevig heeft verschanst¹⁰⁴

Roem of zelfs maar enige bekendheid heeft het Van Stolk overigens niet opgeleverd. Zijn publicaties brachten nauwelijks een rimpel teweeg in de vijver der wetenschap en in het archief komt men geregeld afschriften tegen van brieven aan geleerden in binnen- en buitenland die nog steeds op een antwoord wachten. In zekere zin heeft de figuur van Van Stolk dan ook iets tragisch. Werklust en grote bereidheid nieuwe wegen in te slaan kunnen hem niet ontzegd worden, maar zijn gedrevenheid heeft zich nooit in erkenning uitbetaald.

Van Stolks politiek-maatschappelijke ideeën zijn erg extreem. Maar in zijn afkeer van democratisering staat hij niet alleen; met name het interbellum liet zoals we weten nogal een schakering van antidemocratische tendenzen zien. In de Nederlandse context kreeg het anti-democratisme echter in hoofdzaak geen nietscheaanse toon en daarin lijkt Van Stolk dus wel bijzonder.¹⁰⁵ De schatplicht aan Nietzsche, die in vroeger werk zeker groot is te noemen,¹⁰⁶ is overigens op zichzelf behoorlijk interessant. De Nederlandse Nietzsche-receptie in de eerste helft van de twintigste eeuw is immers niet direct indrukwekkend te noemen. Dat maakt Van Stolk tot een van de weinigen die expliciet en intensief hebben geprobeerd Nietzsches gedachtengoed te recipiëren en verder te ontwikkelen. Bovendien heeft bij mijn weten geen ander in Nederland geprobeerd Nietzsches gedachtengoed uit te werken via een systeem waarin ook een belangrijk deel van de wetenschappen meegenomen wordt. Op dit punt lijkt Van Stolk echt wel uitzonderlijk te zijn. Naast de curiositeitswaarde zijn er dus ook inhoudelijke redenen om het werk van de Rotterdammer uit het stof te halen.

Men kan evenwel blijven twisten over de vraag of het terecht is dat Van Stolk nu via dit artikel aan de vergetelheid wordt ontrukkt. Misschien is toch niet elke ‘onbekende God’ een altaar waard, zoals de Atheners dachten. Bovendien bestaat er weinig hoop dat Van Stolks boodschap tegenwoordig beter ingang vindt dan ten tijde van publicatie – met die twijfel begon dit artikel al. En tenslotte is het óók nog mogelijk dat we Van Stolk simpelweg niet zo serieus moeten nemen, immers:

Ob es durchaus wahr ist, was ich dir erzählte, edler Herr?
Frage es nicht deinen Narren, dessen beständiges Streben nur dahin geht, deine
‘leere’ Zeit mit Narrengelauder auszufüllen!¹⁰⁷

¹⁰⁴ Begeleidende brief van 3 december 1940 aan de Nederlandsche Akademie van Wetenschappen bij de door W.L. Salm & Co. uitgegeven *Open Brief aan de Nederlandsche Akademie van Wetenschappen*.

¹⁰⁵ In feite greep het Nederlandse anti-democratisme in hoofdzaak terug op het hegeliaanse gedachtengoed. Zie hierover bijvoorbeeld A.A. de Jonge, *Crisis en critiek der democratie*, Assen 1968.

¹⁰⁶ Dat merkt men natuurlijk al aan de in dit artikel behandelde onderwerpen. Van Stolks (vroeg) werk lezend, wordt men echter constant getroffen door inhoudelijke overeenkomsten. Niet zelden wordt expliciet naar Nietzsche verwezen. Dat wordt helemaal duidelijk als Van Stolk aan het eind van *Einführung* een selectie Nietzsche-citaten (m.n. uit *Götzendämmerung* en *Der Wille zur Macht*) opneemt ‘[u]m die Knappeit an beweisführenden Zitaten im Texte dieses Buches möglichst auszugleichen’. Daarnaast streeft Van Stolk ook duidelijk naar aansluiting met de *vorm* van Nietzsches werk: hij zoekt hetzelfde timbre, probeert dezelfde, soms haast ‘profetische’ toon aan te slaan.

¹⁰⁷ *Offenbarung*, p. 73.

